لە ڕۆژی جیهانیی وەرگێڕاندا… مێژووی وەرگێڕان لای هەندێك نەتەوە.. عەلی نادر

گەر بمانەوێت باس لە وەرگێڕان بکەین، پێویستە سەرەتا بچینە لای خۆرئاواییەکان و باسی وەرگێڕانی کتێبە پیرۆزەکان بکەین. دەبێت ئاماژە بەوەیش بکەین کە تا نیوەی دووەمی سەدەی بیستەم تیۆری وەرگێڕان لای ئەوان لە چوارچێوەی ئەو دیبەیتەدا گیری خواردبوو کە جۆرج شتاینەر بە مشتومڕێکی ”بێهودە“ لەمەڕ ”مۆدێلێکی سێلایەنە“: ”شرۆڤەکردن،“ ”وەرگێڕانی حەرفی“ و، ”لاساییکردنەوەیەکی ئازاد“ ناوی دەبردن. لەگەڵ ئەوەیشدا جیاوازیی نێوان وەرگێڕانی ”وشە بە وشە“ و ”واتا بەرامبەر واتا“ دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی سیسیرۆ (106 پێش زایین – 46 پێش زایین) و سەینت جیرۆم (347 زایین -420 زایین). لە خۆرئاوا، لەو شوێنەی کە پێگەی نووسەرە کلاسیکییەکانی یۆنانی کۆن و ڕۆما لە ئاستێکی باڵادا بوو، بۆ ماوەی نزیکەی دوو هەزار ساڵ یاسا و ڕێساکانی نووسەرانی یۆنان و ڕۆما بنەما سەرەکییەکانی وەرگێڕان بوون.
قسەکردن لەسەر وەرگێڕان لە سەدەی یەکەمی پێش زایین و چەند سەدەیەکی پاش زایینیش هەر لە ئاستی وشەدا بوو. وەگێڕانی کتێبی پیرۆزی ئینجیل و تەورات بە شێوەیەکی سەرەکی لای وەرگێڕەکان وەك ماددەیەکی خاو سودیان لێ دەبینرا، هەر ئەمەیش وای کردبوو کە هەر لادانێك لەو پەرتووکە پیرۆزانە هەرا و زەنایەك لە دنیای وەرگێڕاندا بهێنێتە ئاراوە.

هۆراس یەکێك بووە لەو وەرگێڕانەی کە سەبارەت بە پاچڤەی وشە بەرامبەر بە وشە ناقایل بووە، بیست ساڵێك پێش زایین جەختی لە بەرهەمهێنانی تێکستێکی جوان و دڵگیر لە زمانی بەرامبەردا کردووەتەوە. هەر ئەم هەڵوێستەی هۆراس کاریگەریی کردووەتە سەر وەرگێڕەکانی سەدەکانی دواتر. بەم شێوازە سەینت جیرۆم کە بەناوبانگترین وەرگێڕی سەردەمەکی خۆی بووە، پشتی بە بیروڕاکانی سیسیرۆ، بۆ پێداچوونەوە و وەرگێڕانی چاپێکی نوێی ئینجیل بە زمانی لاتینی، بەستووە. لەم چوارچێوەیەدا ستراتیجی خۆی لە بارەی وەرگێڕانەوە بەم شێوەیە دەربڕیوە: ”کاتێك لە زمانی گریکەوە وەردەگێڕم- جگە لە کتێبی پیرۆز کە پێکهاتەی ڕستەسازییەکەی ئاڵۆزییەکی تێدایە- بە شێوازی وشە بەرامبەر بە وشە وەرناگێڕم،

بەڵکو بە شێوازی واتا بەرامبەر بە واتا وەردەگێڕم.“

دواتریش لای چینییەکان بەتایبەت بایەخ بە وەرگێڕان دراوە، بۆ نموونە لە سەردەمی بنەماڵەی هانەکانی خۆرهەڵات و سەردەمی سێ پاشایەتییەکەدا (265-148 زایین) باس لە وەرگێڕانی وشە بەرامبەر بە وشە کراوە و پێکهاتەی ڕستەسازیی زمانی یەکەم پشتی پێ بەستراوە. لە سەردەمی عەباسییەکانیشدا (1250-750 زایین) لە بەغداد ناوەندێکی گەورەی وەرگێڕان کراوەتەوە، زۆر جار کتێبی زانستی و فەلسەفیی گریکەکان بۆ زمانی عەرەبی پاچقە کراون، بەڵام هەندێك جار پشت بە زمانی سریانی وەك زمانێکی نێوەندگیر بەستراوە. عەباسییەکان دوو شێوازی وەرگێڕانیان بوونیاد ناوە: شێوازی یەکەم یوحەننا ئیبن ئەلبەتریق و ئیبن نەعیمە دەستیان پێ کردووە، هەڵبەت ئەو دوو وەرگێڕە تا ڕادەیەکی زۆر پشتیان بە وەرگێڕانی حەرفی بەستووە. دواتریش بەیکەر و حەننا ئەم شێوازەیان بە ناکامڵ زانیوە و شێوازی دووەمیان، واتا بەرامبەر بە واتا، بە گونجاو زانیوە.

لە سەدەکانی پازدەیەم و شازدەیەمدا زمان و وەرگێڕان بوون بە داردەستێك بۆ ململانێی نێوان زلهێزیەکان. زمانی لاتینی کە کەنیسەی ڕۆما کۆنترۆڵی کردبوو، دەستەڵاتێکی تاکڕەهەندی بەسەر زانست و ئاییندا هەبوو، بەڵام بزووتنەوەی مرۆڤگەراکانی ئەوروپا لە سەدەکانی چواردەیەم و پازدەیەمدا ڕووبەڕووی ئەو دەستەڵاتە ئایینییە بوویەوە. لە سەرەتای سەدەی پازدەیەمدا ڕیفۆرمخوازە پرۆتیستانەکانی باکووری ئەوروپا، کە دەستپێکی جیابوونەوەیەکی گەورە بوو لەنێو مەسیحییەتدا، لە ڕێگەی وەرگێڕانی ئینجیلەوە بۆ زمانە لاوەکییەکان، توانییان تەحەدای زمانی لاتین بکەن. لە وەها بارودۆخێکدا وەرگێڕانی هەر کتێبێك کە دەستەڵاتی کەنیسەی بەسەرەوە نەبوایە، مەترسیی یاخیبوون لە ئایین یان سانسۆرکردنی لێ دەکرا. تەنانەت کەمترین وەرگێڕان بە هەڵەشەیەك بۆ سەر تەکووز و دامەزراوەکان دادەنرا. بۆ نموونە لە ساڵی 1551 دادگای پشکنینی ئیسپانیا بڵاوکردنەوەی ئینجیلی بە زمانە لاوەکییەکان یاساغ کرد. چارەنووسێکی تەڵخیش ڕووبەڕووی ئەوانە دەبوویەوە کە ئەو جۆرە تێکستانەیان دەخستە بەر دەستی خەڵکی ئاسایی. دوو دیارترین نموونە لەم بارەیەوە بریتین لە وەرگێڕ و ئایینناسی ئینگلیز، ولیام تیندال (1536-1490 ز.) و یەکێك لە نووسەرە هیومانیستە فەڕەنسییەکان بە ناوی ئیتین دۆلێت (1546-1509 ز.).

تیندال زمانزانێکی بەشکۆ بوو کە باس لەوە دەکرێت هەشت زمانی زانیوە. ئەو ئینجیلەی ئەو وەریگێڕابوو بەرهەمی ژیانی ئاوارەیی بوو، دواتر بە فەرمانی پاشا هێنریی پێنجەم ئەو چاپەی ئینجیل

یاساغ کرا. تیندڵ بەبیانووی داهێنان لە وەرگێڕانی ئینجیلدا ڕفێنرا و لە 1536 لە هۆڵەندا لە خاچ درا، بەم شێوازە ناوبراو بوو بە یەکەمین شەهیدی وەرگێڕان. دواتریش دۆلێت لە ساڵی 1536دا لەلایەن فاکەڵتیی ئایینیی زانکۆی سۆربۆنەوە سەرکۆنە کرا، تەنیا بیانوویەك بۆ ئەم کارە ئەوە بوو کە لە وەرگێڕانی یەکێك لە دایەلۆگەکانی ئەفلاتۆندا دۆلێت سێ وشەی (هەرگیز هیچ شتێك)ی بۆ کۆتایی ڕستەیەکی ئەفلاتۆن زیاد کردبوو، شایانی باسە ئەو ڕستەیە باسی لە ژیانی دوای مردن دەکرد، بە زیادکردنی ئەو سێ وشەیە هەبوونی ڕۆژی پەسڵانی ڕەت کردبووەوە. بەم شێوازە ئەمیش تۆمەتی کوفرکردنی درایە پاڵ و بەزیندوویی خرایە نێو ئاورەوە.
گەورەترین کارێك لە سەدەی شازدەیەمدا لە وەرگێڕاندا کرابێت، لەلایەن مارتن لۆسەری ئەڵمانییەوە کراوە. وەرگێڕانی ئینجیل لە ساڵی (1522 ز.) و تەورات لە (1534) لە دیارترین کارەکانی وی بوون. لۆسەر باوەڕی وا بوو کە دەبێت ئەو پەرتووکە پیرۆزانە بە زمانی خەڵکی ئاسایی پاچڤە بکرێن. وتە بەناوبانگەکەی بووە هۆکارێك کە ڕەچەشکێن بوو لە دنیای وەرگێڕاندا: ”دەبێت لە ماڵەوە لە دایکەکان، لە کۆڵان لە منداڵان و، لە بازاڕیش لە پیاوان پرسیار بکەیت کە چۆنهایی قسان دەکەن، تۆیش هەر بەو زمانە وەربگێڕیت.“

وەرگێڕان لە ئاستی وشەدا تا دەیەی شەستەکانی سەدەی ڕابردوو بەردەوام بوو، لە ناوەڕاستی شەستەکان بەدواوە، کاتێك کاتفۆرد (1917-2009) توانیی ئاستی وشەی تێبەپەڕێنێت، ئیدی لەو دەمە بەدواوە وەرگێڕان وەك زانستێك لە بەشێکی زۆری زانستگەکانی جیهاندا خوێندرا.
حەمەکەریم عارف لە کتێبی ”خیانەتی حەڵاڵ“دا باس لە یەکەمین ئەزموونی وەرگێڕان لە ناو کورددا دەکات و باوەڕی وایە کە مەترانێکی سابڵاخی لە ساڵی 1919 یەکەمین جار کتێبی پیرۆزی مەسحییەکانی کردووە بە کوردی. لە پەنجاکانی هەمان سەدەدا مامۆستا جەمال نەبەزیش ”پاڵتۆ“کەی گۆگۆل و ”گەرداو“ەکەی شکسپیری کردوون بە کوردی. بەم شێوازە کتێبە ئایینییەکان بوون بە سەرچاوەی وەرگێڕان لای پاچڤەکارانی کوردیش.

لە ساڵی 1997ەوە کۆمەڵەی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان بە بڕیاری ژمارە 71\288 ڕۆژی 30 ئەیلوولی هەموو ساڵێکی وەك ڕۆژی وەرگێڕانی جیهانیی دیاری کرد. دیاریکردنی ئەو ڕۆژە پاش ئەوە هات کە سەینت جیرۆم لە هەمان بەرواردا لە شاری بەیتلەحمی فەلەستینی ئێستا کۆچی دوایی کردووە. سەرمەشقیی وی لە وەرگێڕانی ئینجیلدا لە زمانی

گریگەکانەوە بۆ زمانی لاتین وای کرد ئەو قەشەیە بە باوکی وەرگێران دیار بکرێت.

عەلی نادر
30 ئەیلوولی 2021

-___________

سەرچاوەکان:

1- حەمەکەریم عارف: ”خیانەتی حەڵاڵ“
2- ویکیپیدیا: جەی. سی. کاتفۆرد
3- بابەتێکی نەتەوە یەکگرتووەکان کە لەم بەستەرەی خوارەوەدایە:
https://www.un.org/en/observances/international-translation-day
4- تیۆرەکانی وەرگێڕان: جێرمی مەندەی.